

Η ιδιαιτερότητα της προφορικής ιστορίας

Εισαγωγή: Η προφορική ιστορία ως διακριτό πεδίο έρευνας

Η προφορική ιστορία είναι πολύ περισσότερο από απλώς ένας άλλος τρόπος να προσεγγίσουμε γεγονότα σχετικά με το παρελθόν. Είναι μια δημιουργική και διακριτική μεθοδολογία που μας αναγκάζει να αντιμετωπίσουμε μια πληθώρα διαφορετικών επιπέδων και ερμηνειών που περιλαμβάνουν οι αναμνήσεις των ανθρώπων. Η προφορική ιστορία την καθιστά ιδιαίτερη ιστορική πρακτική ο συνδυασμός της ως διαδραστικής διαδικασίας (η πράξη) και ως ενασχόλησης του ιστορικού με το πώς οι άνθρωποι νοσηματοδοτούν το παρελθόν (η ερμηνεία). Η προφορική ιστορία είναι διαφορετική από τις γραπτές πηγές. Όπως λέει ο ανθρωπολόγος Renato Rosaldo, είναι λάθος να χρησιμοποιούμε προφορικές μαρτυρίες ως γραπτά τεκμήρια, επειδή «όταν το κάνουμε αναπόφευκτα αρχίζουμε να θεωρούμε την προφορική παράδοση ως 'αναλλοίωτη αφήγηση που μεταδίδεται μέσω ενός αγγαίου'». ¹ Η προφορική ιστορία είναι διαφορετική από οποιοδήποτε άλλο ιστορικό τεκμήριο ή πρωτογενή πηγή που συμβουλευέται ένας ιστορικός, επειδή απαιτεί ιδιαίτερες αναλυτικές τεχνικές προκειμένου να ερμηνευθούν οι ποικίλες επιπέδους της.

Το 1979 ο Alessandro Portelli έδωσε το έναυσμα για να αντιμετωπίζεται η προφορική ιστορία ως ένα ξεχωριστό είδος ή κατηγορία ιστορικής πρακτικής. ² Σε ένα επιστημονικό άρθρο και, στη συνέχεια, σε μια συλλογή από αναλύσεις στις οποίες εξέφρασε τις μεθοδολογικές του απόψεις, ο Portelli αμφισβήτησε την κριτική που προσέθηκε στην προφορική ιστορία και, κάτι ακόμη πιο σημαντικό, εφοδίασε τους κριτικούς της προφορικής ιστορίας με τις θεωρητικές και μεθοδολογικές βάσεις της έρευνάς τους. Για τον Portelli η προφορική ιστορία είναι «το είδος λόγου που ανέπτυξαν από κοινού η προφορικότητα και η γραφή προκειμένου να συνομιλήσουν σχετικά με το παρελθόν». ³ Έτσι, με βάση αυτόν τον ορισμό, αυτό που κάνει ο ιστορικός – ο διάλογος με τον αφηγητή, η ενεργή διαμόρφωση της συζήτησής τους και, επίσης, η μετάφραση και παρουσίαση αυτού του υλικού – καθιστά την προφορική ιστορία ένα ξεχωριστό είδος έρευνας, δηλαδή μια διαφορετική κατηγορία ή μορφή επιστημονικής και [ιστορικής] πηγής. Είναι μάλλον η πρακτική της προφορικής ιστο-

ρίας—αυτά που κάνει— παρά το περιεχόμενο που προκύπτει το οποίο καθιστά διαφορετική αυτή τη μέθοδο ιστορικής έρευνας.

Η προφορική ιστορία έχει σχέση με την επικοινωνία με ζώντα, αναπνέοντα ανθρώπινα πλάσματα. Καμία άλλη ιστορική μέθοδος δεν το κάνει. Ίσως φαίνεται τόσο προφανές ώστε να μη χρειάζεται να το πούμε, αλλά θα έπρεπε πάντα να θυμόμαστε ότι στην καρδιά της πρακτικής μας βρίσκονται πραγματικοί άνθρωποι: ο ερευνητής που ερωτά και αυτή/ός που καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια να απαντήσει. Αυτό ακριβώς είναι το κλειδί της ιδιαιτερότητας της προφορικής ιστορίας. Όλα τα χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν οφείλονται σ' αυτό το στοιχείο. Ακριβώς οι εξαιρετικές περιπλοκές που προκύπτουν από το γεγονός ότι χρησιμοποιούμε ανθρώπους ως ιστορικές πηγές είναι που προκαλούν κάποια ειδικά ζητήματα ανάλυσης και ερμηνείας. Τι είναι, λοιπόν, ιδιαίτερο; Πρώτον, ένα άτομο που ερωτάται δεν μπορεί να αναλυθεί με τον τρόπο που αναλύεται ένα γραπτό τεκμήριο, ένα υλικό κατάλοιπο του παρελθόντος ή μια οπτική εικόνα. Ενώ μπορούμε να κάνουμε παρόμοιες ερωτήσεις σχετικά με τη τοποθέτηση του υποκειμένου (ποιος παρήγαγε την ιστορική πηγή;), τις περιστάσεις υπό τις οποίες παρήχθη (με ποιον σκοπό παρήχθη;) και το ακροατήριο στο οποίο είχε την πρόθεση να απευθυνθεί (σε ποιους είχε την πρόθεση να απευθυνθεί;), στη συνέχεια ο ιστορικός που επιλέγει να χρησιμοποιήσει πηγές προφορικής ιστορίας διαπιστώνει ότι βρίσκεται σε διαφορετικό γήπεδο από τους ομολόγους του που βασίζονται σε γραπτά ή έντυπα τεκμήρια, για παράδειγμα κρατικά αρχεία, κατασταστικά, φωτογραφίες ή τεχνουργήματα του παρελθόντος. Αυτό βασικά οφείλεται στο γεγονός ότι η προφορική ιστορία είναι μια *διαλογική* [dialogic] διαδικασία: είναι ένας διάλογος σε πραγματικό χρόνο μεταξύ ερευνητή και αφηγητή, και στη συνέχεια μεταξύ του αφηγητή και αυτού που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε εξωτερικές αφηγήσεις ή κουλτούρα. Το αποτέλεσμα αυτών των συζητήσεων—αυτής που διατυπώνεται ρητά και αυτής που γίνεται στη συνείδηση του αφηγητή (πρωτίστως η διαδικασία μέσω της οποίας ο αφηγητής εμπλέκεται σιωπηλά με τις ερωτήσεις του ερευνητή και αποφασίζει πώς να απαντήσει)—είναι ότι ο ιστορικός αντιμετωπίζει μια σειρά από στοιχεία που απαιτούν προσοχή, αν κάποιος θέλει να προβεί σε μια ουσιαστική ερμηνεία της συνέντευξης.

Ο Portelli αναγνωρίζει έξι στοιχεία που κάνουν τις πηγές της προφορικής ιστορίας «εγγενώς διαφορετικές» από άλλες ιστορικές πηγές. Είναι η προφορικότητα, η αφηγηματικότητα, η υποκειμενικότητα, η αξιοπιστία, η αντικειμενικότητα και η [πολλαπλή] πατρότητα της [authorship].⁴ Σ' αυτόν τον κατάλογο πολλοί θεωρητικοί πιθανόν να προσέθεταν την επιτελεσματικότητα, τη μεταβλητότητα και τη συνεργασία. Στη συνέχεια θα ακολουθήσω χαλαρά την άποψη του Portelli.

Προφορικότητα

Η προφορική ιστορία ασχολείται με τον προφορικό λόγο. Έτσι έχει χαρακτήρα προφορικότητας. Συχνά αυτό μπορεί να ξεχαστεί ή να παραμείνει στο πίσω μέρος του μυαλού μας, επειδή κυριαρχεί η γραπτή καταγραφή και η ευκολία να δουλεύουμε με αυτήν και όχι με την ηχητική. Οι επιστήμονες που ασχολούνται με την προφορική παράδοση—με λαϊκές αφηγήσεις ιστοριών, παραμύθια και τα συναφή—πάντα προσέχουν ιδιαίτερα την προφορικότητα, τη μορφή και τον ρυθμό της εκφοράς του λόγου, επειδή θεωρούν ότι τους επιτρέπουν να αποκαλύψουν σημαντικά χαρακτηριστικά της ιστορίας, του περιεχομένου, της πρακτικής της αφήγησης και της κουλτούρας που την παράγει. Συχνά οι ερευνητές προφορικής ιστορίας δεν λαμβάνουν σοβαρά υπόψη την προφορικότητα του καταγεγραμμένου λόγου, ίσως επειδή παραδοσιακά θεωρούσαμε τη συνέντευξη προφορικής ιστορίας απλώς σαν μέσο για να αποκτήσουμε πρόσβαση σε πληροφορίες, και όχι για να σκεφτούμε σχετικά με τη σημασία του λόγου κάποιου που «ήταν εκεί» κατά το παρελθόν ή για το ποιος/ποια παραδίδει τη σκυτάλη της προφορικής παράδοσης των προγόνων του/της.

Βέβαια, ορισμένες μη προφορικές πηγές που χρησιμοποιούν οι ιστορικοί, όπως αναφορές από δικαστικές υποθέσεις, προέρχονται από προφορικές καταθέσεις μαρτύρων και κατηγορουμένων σε δίκες—υλικό που προσφέρεται ως αποδεικτικό στοιχείο καταγεγραμμένο από έναν υπάλληλο δικαστηρίου. Εντούτοις, συνήθως αυτές δεν μεταφέρονταν ως πλήρεις και αυθεντικές αναπαραγωγές του εκφερόμενου λόγου. Τα τεκμήρια που προκύπτουν παρέχουν ό,τι θα μπορούσε να ονομαστεί διαμεσολαβημένη και συχνά τυποποιημένη εκδοχή όσων πραγματικά ελέχθησαν. Έτσι, χάνεται ένα σημαντικό μέρος της προφορικότητας του πρωτοτύπου. Σαν παράδειγμα, ακολουθεί ένα μέρος της κατάθεσης μιας μάρτυρα από δίκη βρεφοκτονίας σε δικαστήριο της Σκωτίας, το 1854. Πρόκειται για την κατάθεση μιας γυναίκας αγροτο-εργατικής προέλευσης, από τα νησιά Shetland, μια περιοχή της Σκωτίας με πολύ ιδιαίτερη προφορά και διάλεκτο. Το διασωθέν τεκμήριο αναφέρει:

Ανέβηκα στο υπνοδωμάτιό της για να τη δω, βρισκόταν στο κρεβάτι και φαινόταν πολύ αδύναμη. Την ρώτησα τι της συμβαίνει και μου είπε ότι κουράστηκε πολύ και κρυολόγησε και ήταν πολύ άσχημα. Απ' ό,τι μου είπε για την κατάστασή της, όπως και από την εμφάνισή της, είχα ελάχιστες αμφιβολίες στο μυαλό μου για το ότι η αναφορά πως είχε γεννήσει ήταν σωστή... έχοντας κι εγώ οικογένεια ήμουν ικανοποιημένη τόσο απ' ό,τι μου είπε για την κατάστασή της όσο και από την εμφάνισή της ότι είχε γεννήσει, αν έγινε προώρα ή όχι δεν μπορώ καθόλου να ξέρω.⁵

Από το απόσπασμα αυτό μπορούμε να δούμε ότι κατά πάσα πιθανότητα έχει αλλοιωθεί η ιδιαίτερη φωνή της μάρτυρα – έχει μετατραπεί από την τοπική διάλεκτο σε τυπικά αγγλικά, έχει μετατραπεί σε μια δικονομική γλώσσα, η οποία έχει χάσει το μεγαλύτερο μέρος της σύνδεσής της με τις αυθεντικές λέξεις της αφηγήτριας, και έχει απολέσει τη χρεία και το ύφος της. Όταν ο υπάλληλος του δικαστηρίου επιχειρεί να αποδώσει τον λόγο της πιο πιστά, όπως στο παράδειγμα που ακολουθεί, ο αναγνώστης αποκτά μια καλύτερη αίσθηση της αυθεντικής προφορικότητας. Ακολουθεί μια μαρτυρία σε ένα δικαστήριο του Dundee, το 1891, όπου η μάρτυρας αναφέρεται σε έναν διαπληκτισμό με την οικιακή βοηθό της, για την οποία υποψιαζόταν ότι ήταν έγκυος.

Είπα «Αγαππητή μου Λίζη, τι σου συμβαίνει; Θα πρέπει να είσαι σε ενδιαφέρουσα». Μου απάντησε σκουπίζοντας με τα χέρια το μέτωπό της. «Τίποτα δεν μου συμβαίνει». Είπα: «Μην προσπαθείς να το αρνηθείς, δεν μπορεί να κρυφτεί πια – δείχνεις με έγκυο στις μέρες της» και την πίεσα να μου πει πότε γεννάει, καθώς με απασχολούσε επειδή ήταν μόνη στο υπνοδωμάτιο της. Σώπασε και δεν μου έλεγε τίποτα, μετά άρχισε να λέει «τι πειράζει;» (εννοώντας που κοιμόταν μόνη της). «Ω, αφήστε με μόνη. Αρκετά τραβάω, γιατί να σκοτίζεστε, γιατί να θυμώνετε;»⁶

Εδώ αποκτάμε καλύτερη ιδέα σχετικά με τον χαρακτήρα του λόγου της αφηγήτριας. Η προφορικότητα περιλαμβάνει τον ρυθμό, τις επαναλήψεις και τον τόνο της φωνής, τη χρήση ιδιαίτερων μορφών ομιλίας, όπως τα ανέκδοτα ή ο πλάγιος λόγος, η χρήση διαλέκτου, αλλά και η ένταση, η χρεία και η ταχύτητα. Ο Portelli μας προειδοποιεί ότι αν δεν προσέξουμε αυτά τα χαρακτηριστικά διατρέχουμε τον κίνδυνο να απονευρώσουμε «το συναισθηματικό περιεχόμενο του προφορικού λόγου στην υποτιθέμενη βεβαιότητα και αντικειμενικότητα του γραπτού κειμένου». ⁷ Δεν θα έπρεπε να αγνοούμε την προφορικότητα μιας πηγής προφορικής ιστορίας, σε σημείο να καταστεί μια αφήγηση όπως οποιαδήποτε άλλη, όπως εκείνα τα νομικά τεκμήρια που έχουν υποστεί επεξεργασία. Αυτός είναι ο λόγος που απαιτείται προσεκτική γραπτή καταγραφή, ακόμη κι αν αποτελεί απλώς μια καλή απομίμηση της αυθεντικής συνέντευξης.

Αφήγηση

Η προφορικότητα της συνέντευξης εμπεριέχει την αφηγηματική της φύση. Αυτό το δεύτερο διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους τα άτομα φτιάχνουν ιστορίες και τις χρησιμοποιούν για να ερμηνεύσουν τον κόσμο. Με άλλα λόγια, η αφήγηση είναι μια μορφή που χρησιμοποιείται για να «μεταφράσει αυτό που γνωρίζουμε σε λόγια». ⁸ Σχεδόν όλες οι προ-

φορικές μαρτυρίες ή, τουλάχιστον, εκείνες που αποσπώνται από άτυπες, ημι- ή μη δομημένες συνεντεύξεις, σε αντίθεση με όσες έχουν τη μορφή τυπικών ερωταποκρίσεων, θα εμφανίζουν αφηγηματικά χαρακτηριστικά. Η ιστορία που θα λέγεται θα διευθετείται και δραματοποιείται σε μια αφηγηματική μορφή που θα διαθέτει μια ποικιλία από στοιχεία, όπως πλάγιο λόγο, παρεκτροπές, σχολιασμό, στοχασμό κ.ο.κ. Πιθανόν να ακολουθεί συγκεκριμένους κώδικες όσον αφορά τη δομή, που διακρίνουν την κουλτούρα από την οποία αυτή [η ιστορία] και ο αφηγητής προέρχονται. Για παράδειγμα, ακολουθεί η μαρτυρία της Arphhia, μιας Inuit από τον βόρειο Καναδά, η οποία μιλά (αρχικά στη γλώσσα Inuktitut), τη δεκαετία του 1990:

Είμαι η Arphhia Awa. Τώρα θα αρχίσω. Θα αρχίσω με μια περιγραφή των προγόνων μου, της οικογένειάς μου. Πώς είναι αυτό; Ένα λεπτό. Πρέπει να σκεφτώ από πού να αρχίσω... με ποιους να αρχίσω... Περίμενε ένα λεπτό τώρα...

Τώρα η οικογένεια των προγόνων μου, πάει κάπως έτσι. Η οικογένεια του Arvaarluk με μεγάλωσε. Ο Arvaarluk και η γυναίκα του, η Paraalik, ήταν οι θετοί γονείς μου... Ο Arvaarluk είχε μια μητέρα που ονομάζεται Aqaaq και έναν πατέρα που ονομάζεται Attaarjuat... Τώρα, για τους πραγματικούς συγγενείς μου: Ο Kublu ήταν ο πραγματικός πατέρας μου, και η πραγματική μητέρα μου ήταν η Suula. Δεν ξέρω όλους τους προγόνους του Kublu, αλλά ξέρω ποιοι ήταν οι γονείς του... Και για τη Suula, την πραγματική μου μητέρα, πατέρας της ήταν ο Nutaragiaq και μητέρα της η Kaukjak [...].⁹

Ακόμη κι από τη γραπτή καταγραφή και τη μεταφρασμένη συνέντευξη μπορούμε σχετικά εύκολα να διαπιστώσουμε την ιδιαίτερη δομή και τρόπο εξιστόρησης της οικογενειακής ιστορίας από μια παλαιότερη γενιά Inuit. Δείχνει την προφορικότητα και τις διακριτικές αφηγηματικές ποιότητες των Inuit σε σχέση με ένα δυτικό κανονιστικό μοντέλο, που παραδοσιακά θα ξεκινούσε με μια ημερομηνία και τόπο γέννησης. Βέβαια, οι γραπτές πηγές μπορεί να συνιστούν ή να περιλαμβάνουν εν μέρει παρόμοιες αφηγηματικές μορφές, έτσι το στοιχείο της αφήγησης δεν είναι αποκλειστικό στοιχείο της προφορικής ιστορίας. Οι ιστορικοί είναι εξοικειωμένοι με αφηγηματικά στυλ που εφαρμόζουν όσοι καταγράφουν γεγονότα, από τους χρονικογράφους του Μεσαίωνα μέχρι τους δημοσιογράφους του 20ού αιώνα. Όμως, στις περισσότερες κοινωνίες οι γραπτές καταγραφές έχουν προκύψει από μορφωμένους ανθρώπους, από τις εκπαιδευμένες ελίτ, συνήθως από άνδρες, και συχνά από νομικούς και κληρικούς.

Λόγω αυτού η μορφή τους δεν είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, έχουν απαλοιφθεί οι ιδιαιτερότητες της ομιλίας ομάδων που δεν ανήκουν στις κοινωνικές ελίτ. Έτσι, η αφήγηση της προφορικής ιστορίας έχει μια στενότερη σύνδεση με τους εκάστοτε τρόπους ομιλίας και ενθύμησης εντός των κοινωνιών. Εδώ το σημαντι-

κό στοιχείο είναι ότι ως ιστορικοί που χρησιμοποιούμε την προφορική ιστορία πρέπει να έχουμε απόλυτη συνείδηση για την πρωτίστως αφηγηματική φύση των προφορικών πηγών και αναγνωρίζοντας αυτό το γεγονός απαιτείται να εφαρμόσουμε τα εργαλεία των θεωρητικών της αφήγησης για να ερμηνεύσουμε τις πηγές μας. Η αφήγηση θα μας απασχολήσει περισσότερο στο Κεφάλαιο 6.

Επιτέλεση

Η προφορικότητα και η αφηγηματικότητα μας οδηγούν σε ένα τρίτο χαρακτηριστικό –την αναγνώριση ότι κάθε προφορική αφήγηση αποτελεί μια επιτέλεση [performance] και ότι το νόημα ή η ερμηνεία της ιστορικής πηγής δεν βρίσκεται απλώς στο περιεχόμενο όσων λέγονται αλλά και στον τρόπο με τον οποίο λέγονται. Σαν μέσο προφορικής επικοινωνίας, η προφορική αφήγηση είναι εν μέρει κάτι το «φυσικό»: την ώρα που μιλάμε εκφραζόμαστε μέσω του προσώπου μας, κουνάμε το κεφάλι και τα χέρια μας, ρυθμίζουμε τη φωνή μας, παρουσιάζομαστε ανάλογα με την επιτέλεση που θεωρούμε πιο κατάλληλη. Όλοι οι αφηγητές εφαρμόζουν ένα στυλ επιτέλεσης, κάποιοι συνειδητά, κάποιοι ασυνειδητά. Συχνά αυτό το στυλ συντίθεται από έναν συνδυασμό αφηγηματικής μορφής και ιδιαίτερης ομιλίας. Έτσι το κήρυγμα ενός κληρικού από τον άμβωνα της εκκλησίας θα χαρακτηριζόταν από μια αναγνωρίσιμη μορφή επιτέλεσης, όπως και ο λόγος ενός πολιτικού, μια σκηνική παράσταση ενός κωμικού, ή κάποιου που αφηγείται ιστορίες σε μια ομάδα παιδιών. Παρομοίως, ένας αφηγητής της προφορικής ιστορίας θα υιοθετήσει ένα στυλ που ταιριάζει στην περίπτωση της συνέντευξης. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης πολλοί αφηγητές θα μαλακώσουν την προφορά τους ή θα αποφύγουν να μιλήσουν στη διάλεκτό τους. Επίσης, θα πρέπει να παρατηρούμε πώς ντύνεται ο πληροφορητής και πώς συμπεριφέρεται καθώς ομιλεί. Άρα το στοιχείο της επιτέλεσης θα πρέπει να συνεκτιμάται με το περιεχόμενο της συνέντευξης –συχνά δεν μπορούν να διαχωριστούν, επειδή οι περισσότεροι πληροφορητές γνωρίζουν ότι αναμένεται να κάνουν μια επιτέλεση και το πράττουν. Με βάση αυτά συχνά ο ερευνητής προφορικής ιστορίας μπορεί να οδηγηθεί σε σημαντικές παρατηρήσεις σε σχέση με την ομιλία –για παράδειγμα, σχετικά με τον πθικό κώδικα ενός «οικοδεσπότη» ή της «οικοδέσποινας» στο σχετικό πολιτισμικό πλαίσιο, το οποίο είναι δυνατόν να απαιτεί ένα καθαρό σπίτι και μεγάλη ποσότητα τσαγιού και μπισκότων γ' αυτόν που παίρνει τη συνέντευξη.

Υποκειμενικότητα

Οι φοιτητές που σπουδάζουν ιστορία διδάσκονται ότι όλες οι πηγές είναι υποκειμενικές, που σημαίνει ότι παράγονται από μια συγκεκριμένη οπτική, και ότι η αναγνώριση αυτής της οπτικής βοηθάει στην ερμηνεία των ιστορικών πηγών. Έτσι η υποκειμενικότητα, τουλάχιστον με αυτήν την έννοια, δεν είναι αποκλειστικό χαρακτηριστικό της προφορικής ιστορίας αλλά –όταν τη θεωρούμε ως την κατάσταση όπου ορίζουμε ή ερμηνεύουμε κάτι νοητικά– είναι τι ακριβώς είναι η προφορική ιστορία. Ο ερευνητής της προφορικής ιστορίας δεν αναζητά απλώς «γεγονότα» για τη δουλειά του αλλά προσπαθεί να εντοπίσει συναισθηματικές αντιδράσεις, πολιτικές απόψεις και την ίδια την υποκειμενικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης. Αναζητάμε την προσωπική εμπειρία, μερικές φορές σαν αντίδοτο στις γενικόλογες αναφορές σε γεγονότα ή σε εκδοχές του παρελθόντος που τις παράγουν όσοι διαθέτουν εξουσία. Η υποκειμενικότητα –όταν την προσεγγίζουμε, ακόμη και όταν την αναδεικνύουμε– είναι το φωμοτύρι της προφορικής ιστορίας. Δεν ρωτάμε απλώς «τι συνέβη;» αλλά συνεχίζουμε με την ερώτηση «και πώς αισθάνθηκα;» Ενθαρρύνουμε τους ερωτώμενους να μας μιλήσουν για το παρελθόν με βάση τη δική τους οπτική, και να στοχαστούν σε σχέση με την ερώτηση «πώς το σκέφτεσαι τώρα;» Συχνά το αποτέλεσμα είναι ότι η προφορική ιστορία προσφέρει τη δυνατότητα να ανακαλύψουμε το νόημα που έχει ένα γεγονός για άτομα, λαούς, ή και για ολόκληρα έθνη. Για να παραθέσουμε μια συχνά χρησιμοποιημένη αναφορά του Portelli: «οι προφορικές πηγές δεν μας λένε απλώς τι έκαναν οι άνθρωποι αλλά και τι ήθελαν να κάνουν, τι πίστευαν ότι έκαναν και τι πιστεύουν σήμερα ότι έκαναν».¹⁰ Αυτή ακριβώς η διαδικασία ενεργητικού αναστοχασμού εκ μέρους του αφηγητή διαφοροποιεί τη συνέντευξη της προφορικής ιστορίας, άρα και το υλικό που προκύπτει, από όλες σχεδόν τις άλλες πηγές στις οποίες ανατρέχουν οι ιστορικοί.

Μνήμη

Αν οι προφορικές πηγές είναι υποκειμενικές, τότε κι αυτές αποτελούν τεκμήρια μνήμης. Πράγματι, από τη μνήμη παράγονται επίσης, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, πολλά άλλα ιστορικά τεκμήρια: πρακτικά κυβερνητικών συσκέψεων, νομικά γραπτά κείμενα, δημοσιογραφικό ρεπορτάζ, δημοσιευμένα απομνημονεύματα και ημερολόγια. Μέχρι να εμφανιστεί η ηχογραφημένη καταγραφή οι άνθρωποι κρατούσαν σημειώσεις κατά τη διάρκεια ή μετά από ένα γεγονός. Ωστόσο, αυτά τα τεκμήρια προσφέρονται σε γραπτή μορφή και πολύ συχνά οι ιστορικοί

τήνουν να ξεχνούν ότι η μνήμη και οι αδυναμίες της τα υπονομεύουν. Έτσι, κάθε γραπτή πηγή τεκμηρίωσης περιέχει τη δυνατότητα του λάθους αξιοπιστίας λόγω έλλειψης ακρίβειας ή λόγω μεροληψίας του συντάκτη. Αυτό δεν αποτελεί ποτέ πρόβλημα για τους ερευνητές προφορικής ιστορίας, αντιθέτως αποτελεί ευκαιρία. Η μνήμη – με όλες τις ατέλειές της, τη μεταβλητότητα και αστάθεια που τη χαρακτηρίζει – βρίσκεται στην καρδιά της πρακτικής και της ανάλυσής μας. Θέλουμε να μάθουμε γιατί οι άνθρωποι θυμούνται ή ξεχνούν πράγματα, τις στρεβλώσεις και λάθη που διαπράττουν, και γι' αυτό ρωτάμε «γιατί;» Αυτή τη χρήση της μνήμης κάνουν οι ερευνητές προφορικής ιστορίας, η οποία διαφοροποιεί την εν λόγω μορφή ιστορικής έρευνας.

Από αυτή την πρακτική έχει προέλθει η δυσaréσκεια όσων ασκούν κριτική στην προφορική ιστορία, ότι προβάλλει την έλλειψη ακρίβειας της μνήμης, τη δυνατότητά της να αλλάζει διαχρονικά, να «μολύνεται» από εξωτερικές επιρροές. Όμως, για τους ερευνητές προφορικής ιστορίας είναι ενδιαφέρουσα ακριβώς η διαδικασία αυτής της «μόλυνσης». Ο τρόπος με τον οποίο ένας πληροφορητής «δανείζεται» ιδέες, μοτίβα, αποσπασματα και ολόκληρες «αναμνήσεις» για το παρελθόν από την οικογένειά του, την κοινότητά του ή από το ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο αποκαλύπτει πολλά σχετικά με τη συλλογική μνήμη γειτονιών, ομάδων και εθνών. Αυτό δημιούργησε ένα ολόκληρο υποπεδίο σπουδών προφορικής ιστορίας που επικεντρώνεται στη συλλογική μνήμη. Κανένα άλλο τμήμα από το επάγγελμα των ιστορικών δεν ενδιαφέρεται για το πώς οι κοινότητες – από την οικογένεια έως το έθνος – ενθυμούνται τον εαυτό τους ανασκάπτοντας το παρελθόν τους για να εξηγήσουν την εξέλιξη της ταυτότητάς τους.

Παρόλο ότι εξακολουθούμε να βασιζόμαστε σ' αυτούς που απαντούν στις ερωτήσεις μας για να εξωρύξουμε από τη μνήμη τους τεκμήρια σχετικά με γεγονότα και εμπειρίες του παρελθόντος, ιδιαίτερα όταν δεν υπάρχουν πληροφορίες από άλλες πηγές, η προφορική ιστορία απομακρύνεται από άλλες μνημονικές πηγές – για παράδειγμα, από τα απομνημονεύματα ή τις αυτοβιογραφίες – όταν αναγνωρίζει ότι η μνήμη είναι μια ενεργητική διαδικασία. Η συνέντευξη προφορικής ιστορίας είναι ένα γεγονός μέσω του οποίου, εκείνη τη στιγμή, από τη σχέση ερευνητή και πληροφορητή, δημιουργείται μια ενεργή μνημονική αφήγηση, ως απάντηση σε μια σειρά από εξωτερικές αναφορές που επιδρούν σ' αυτήν: οι ερωτήσεις του ερευνητή, η εξοικείωση του πληροφορητή με τις αναπαραστάσεις του παρελθόντος από τα μέσα επικοινωνίας, τα προσωπικά κίνητρα που ενεργοποιούν τη μνήμη, όπως οι φωτογραφίες και τα οικογενειακά αναμνηστικά. Στο Κεφάλαιο 5 θα μελετήσουμε πιο διεξοδικά τη λειτουργία της μνήμης και πώς αυτή προκαλεί το ενδιαφέρον του ερευνητή προφορικής ιστορίας.

Μεταβλητότητα

Τέλος, η ιδιαιτερότητα της προφορικής ιστορίας οφείλεται στη μεταβλητότητά της, στο ότι δεν μπορεί εύκολα να καθλωθεί. Πριν να καταγραφεί σε κείμενο, η συνέντευξη προφορικής ιστορίας δεν είναι σταθερή, έχει τη δυνατότητα να υποστεί αλλαγές. Μια συνέντευξη με το ίδιο άτομο δεν μπορεί ποτέ να επαναληφθεί απαράλλαχτη. Θα αλλάξουν οι λέξεις, οι ιστορίες, η επιτέλεση και η δομή της αφήγησης θα είναι διαφορετικές, ιδίως αν αντικατασταθεί το άτομο που παίρνει τη συνέντευξη. Για παράδειγμα, είναι ευρέως αποδεκτό ότι το φύλο και η ηλικία αυτού που παίρνει συνέντευξη επηρεάζει σημαντικά τη μαρτυρία ενός πληροφορητή. Αυτό αποτελεί μέρος μιας πολύ ευρύτερης διαδικασίας, η οποία είναι γνωστή ως διυποκειμενικότητα – η αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο υποκειμένων που είναι παρόντα στη συνέντευξη. Επιπλέον, μια συνέντευξη προφορικής ιστορίας με ένα άτομο, ιδιαίτερα αν είναι σχετικά αδύναμη και δεν επικεντρώνεται σε ένα μεμονωμένο γεγονός, είναι δυνατόν να μην έχει ένα φυσικό τέλος. Παρομοίως, μια έρευνα σχετικά με ένα αναγνωρίσιμο γεγονός ή εμπειρία μπορεί να μην έχει φυσικά όρια όσον αφορά τον αριθμό των ατόμων από τα οποία θα πάρουμε συνέντευξη. Αυτός είναι ο λόγος που ο Portelli περιγράφει την προφορική ιστορία σαν μια διαδικασία που «έχει τη μη ολοκληρωμένη φύση μιας δουλειάς που βρίσκεται σε εξέλιξη».¹¹ Η μεταβλητότητα διακόπτεται μόνο όταν ο ηχογραφημένος προφορικός λόγος μετατρέπεται σε λέξεις, σε ένα φύλλο χαρτί, και στο σημείο αυτό η πηγή της προφορικής ιστορίας γίνεται, περισσότερο από ποτέ, παρόμοια με οποιαδήποτε παραδοσιακή πρωτογενή πηγή. Γι' αυτό ο ερευνητής προφορικής ιστορίας πρέπει να γνωρίζει τη δύναμη που διαθέτει η γραπτή καταγραφή να μετασχηματίζει μια πηγή από τη φυσική της μεταβλητότητα σε μια αφύσικη σταθερότητα.

Συνεργασία

Το στοιχείο που μέχρι τώρα έχουμε υποβαθμίσει σ' αυτή τη συζήτηση είναι η θέση του ιστορικού. Σε ποιο άλλο ερευνητικό πλαίσιο ο ιστορικός έχει τόσο ενεργό ρόλο στη δημιουργία του υλικού του; Τελικά, είναι ο ιστορικός αυτός που παίρνει την πρωτοβουλία για τη συνάντηση με τον πληροφορητή, που βρίσκει αυτούς που θα δώσουν συνέντευξη, που θέτει τα ζητήματα. Είναι ο ιστορικός αυτός που κάνει τις ερωτήσεις και διαμορφώνει τη συνέντευξη. Και είναι ο ιστορικός αυτός που ελέγχει το τελικό προϊόν, που συνήθως απομαγνητοφωνεί τον προφορικό λόγο, και που ύστερα τον παρουσιάζει ως αποδεικτικό υλικό σε ένα προϊόν το οποίο έχει σκοπό τη δημόσια «κατανάλωση». Η προφορική ιστορία αποτελεί το μο-

ναδικό πεδίο ιστορικής έρευνας όπου ο ερευνητής δημιουργεί, με τη βοήθεια πληροφορητών, τις πηγές του. Η θέση αυτή είναι προνομίωχα, και οφείλουμε να αναγνωρίσουμε την παρουσία μας στη διαμόρφωση του υλικού, καθώς και την εξουσία μας στη δημιουργία του, καθώς και στον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται. Αυτό οδηγεί πολλούς ερευνητές προφορικής ιστορίας να αναφέρονται στο άτομό τους όταν δημοσιεύουν το τελικό κείμενο μιας έρευνας προφορικής ιστορίας.

Αυτό σημαίνει ότι η προφορική ιστορία αποτελεί κοινή προσπάθεια, μια συνεργατική προσπάθεια πληροφορητών και ερευνητών. Μόλις ένας ιστορικός ασχοληθεί με την προφορική ιστορία, βυθίζεται σ' αυτή· είναι δύσκολο να διατηρηθεί η ουδετερότητα, ακόμη περισσότερο η αντικειμενικότητα. Από αυτό προκύπτει και η ερώτηση του Portelli: «ποιος μιλάει;» Δεν είναι δυνατόν να προσποιηθούμε ότι τα υποκείμενα της έρευνάς μας μιλάνε για λογαριασμό τους, επειδή στην πραγματικότητα δεν το κάνουν ή, τουλάχιστον, όχι σαν αγνές και αμόλυντες φωνές. Παρόλα αυτά η προφορική ιστορία είναι ένας από τους ελάχιστους τρόπους με τους οποίους αυτοί που παραδοσιακά φιμώθηκαν από την Ιστορία μπορούν να ακουστούν. Όμως, δεν θα έπρεπε να ξεχνάμε την παρουσία του ιστορικού με τη μορφή του «εγγαστρίμυθου» ή του «θεατρικού σκηνοθέτη». ¹² Επομένως, η πηγή του υλικού της προφορικής ιστορίας είναι πολυφωνική, περιέχει πολλές φωνές και περισσότερες από μία απόψεις. Αρχίζει με την προφορικότητα του αφηγητή και εκεί επικεντρώνουμε πάντα την προσοχή μας, όμως πριν να δημοσιοποιηθεί ακολουθεί αρκετούς μετασχηματισμούς. Όλα αυτά τα διακριτικά στοιχεία της προφορικής ιστορίας συγκεφαλαιώνονται από τον Portelli στην κλασική περιγραφή που ακολουθεί. Γράφει ότι η προφορική ιστορία είναι

[...] ένα «κείμενο» υπό διαμόρφωση, το οποίο περιλαμβάνει τα δικά του προσχέδια, υλικό προετοιμασίας και ανεπιτυχείς προσπάθειες. Στην αναζήτηση θέματος θα υπάρξουν σταδιακές προσεγγίσεις, όχι διαφορετικές από την κίνηση των δακτύλων στα πλήκτρα του πιάνου· διορθώσεις της συζήτησης και μετά ξανά διορθώσεις, με σκοπό είτε την ακρίβεια είτε την πραγματιστική αποτελεσματικότητα· μικρές επαναλήψεις για λόγους ολοκλήρωσης, ακρίβειας ή δραματοποίησης. Αυτή η προσωπική προσπάθεια σύνθεσης κατά την επίτευση υποστηρίζεται από τη χρήση γλωσσικού υλικού από τις κοινωνικές συναναστροφές (κλισέ, αποφθέγματα, λαογραφικά στοιχεία, επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές, κοινοτοπίες) και από το παράδειγμα των διαφόρων ειδών γραπτών κειμένων (μυθιστόρημα, αυτοβιογραφία, βιβλία ιστορίας) ή από τα μαζικά μέσα επικοινωνίας. ¹³

Έτσι η προφορική ιστορία αποτελεί ένα μεταβλητό είδος, που σημαίνει ότι αρχίζει ως κάτι αλλά μπορεί να γίνει κάτι διαφορετικό. Η μορφή μεταβάλλεται, όμως ταυτόχρονα συνυπάρχουν πολλές εκδοχές του πρωτοτύπου –η μαγνητο-

φώνηση, η γραπτή καταγραφή και η ερμηνεία–, και καθεμία εμπνέει τις υπόλοιπες. Σε καθεμία από αυτές τις μορφές τονίζονται διαφορετικά στοιχεία. Στην ακουστική εκδοχή είναι η προφορική επίτευση του αφηγητή στο επίκεντρο. Στη γραπτή ή απομαγνητοφωνημένη εκδοχή τείνουμε να επικεντρωθούμε στο περιεχόμενο. Στη δημόσια εκδοχή μάς ενδιαφέρει κυρίως η ερμηνεία. Πρακτικά, αυτό που αρχικά αποτελεί μια προσωπική ανταλλαγή, μια ιδιωτική συζήτηση, καταλήγει σε μια δημόσια δήλωση ή σε ένα κείμενο το οποίο προσφέρει τη δυνατότητα πολλαπλών ερμηνειών και είναι δυνατόν ακόμη και να μετασχηματιστεί σε ένα εντελώς διαφορετικό είδος, όπως ένα επιστημονικό άρθρο, μια κινηματογραφική ταινία ή μια θεατρική παράσταση. ¹⁴

Τύποι προσωπικής μαρτυρίας

Η προφορική ιστορία δεν είναι απλώς διαφορετική από άλλες ιστορικές πηγές αλλά διαφέρει και από τις υπόλοιπες μορφές προσωπικής μαρτυρίας. Η προφορική παράδοση, η αφήγηση ιστοριών αλλά και η αυτοβιογραφία, τα ημερολόγια, τα απομνημονεύματα και άλλες μορφές αναδρομής της ζωής έχουν πολλά κοινά με την προφορική ιστορία. Όμως, είναι σημαντικό να εντοπίσουμε σε τι διαφέρει από αυτές η προφορική ιστορία.

Προφορική παράδοση

Φυσικά, η προφορική ιστορία έχει πολλά σημεία σύνδεσης με την προφορική παράδοση, δηλαδή με μνύματα ή ιστορίες που μεταδίδονται προφορικά από τη μία γενιά στην άλλη. Εντούτοις, όπως διευκρινίζει ο ανθρωπολόγος και ιστορικός της Αφρικής Jan Vansina, η προφορική ιστορία είναι με πολλούς τρόπους μεθολογικά διαφορετική από την προφορική παράδοση. Κατ' αρχάς, η προφορική παράδοση ορίζεται ως «τα προφορικά μνύματα που βασίζονται σε προηγούμενα, τουλάχιστον μια γενιά πριν». ¹⁵ Έτσι η προφορική παράδοση δεν είναι σύγχρονη· έχει μια ιστορική γενεαλογία και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ιστορική πηγή, ιδιαίτερα στους μη εγγράμματους πολιτισμούς, όμως συχνά είναι δύσκολο να μιλήσουμε για τη χρονική προέλευση της ιστορίας, λόγω της διαχρονικής της αστάθειας, η οποία οφείλεται στην αλυσίδα μετάδοσής της. ¹⁶ Από την άλλη πλευρά, η προφορική ιστορία είναι «η ενθύμηση γεγονότων και εμπειριών ζωής του αφηγητή», τα οποία υπό φυσιολογικές συνθήκες μπορούν να τοποθετηθούν σε μια αναγνωρίσιμη χρονική κλίμακα. ¹⁷ Υποθέτουμε ότι τα γεγονότα και οι εμπειρίες που ανακαλούνται σε μια συνέντευξη προφορικής ιστορίας υπήρξαν εμπειρίες του αφηγητή, εκτός αν δηλωθεί ευθέως κάτι άλλο.

Είναι σαφές ότι υπάρχει κάποια σύμπτωση μεταξύ προφορικής παράδοσης και προφορικής ιστορίας. Ορισμένες προφορικές μαρτυρίες αφηγούνται και ιστορίες που μεταδόθηκαν προφορικά, και μιλάνε για γεγονότα που δεν έζησε ο αφηγητής. Και η προφορική παράδοση, όπως αναγνωρίζει ο Vansina, είναι δυνατόν να συνιστά ιστορικό αποδεικτικό υλικό, ιδιαίτερα αν η ιστορία που κάποιος αφηγείται βασίζεται σε παρατήρηση που μπορεί να επαληθευτεί.¹⁸ Πράγματι, έχει συζητηθεί ιδιαίτερα η δυνατότητα της προφορικής παράδοσης να αποτελεί ιστορικό αποδεικτικό υλικό, ιδιαίτερα σε κοινωνίες ιθαγενών όπου τα γραπτά τεκμήρια είναι αποσπασματικά ή απουσιάζουν εντελώς. Παρόλο ότι η εν λόγω θεώρηση της προφορικής ιστορίας έχει εξελιχθεί από την εποχή που έγραφε ο Vansina, οι κεντρικές επισημάνσεις του εξακολουθούν να ισχύουν. Η προφορική παράδοση διαθέτει δυναμισμό· μεταδίδεται διαρκώς, και σ' αυτήν τη διαδικασία μεταμορφώνεται. Η επιτέλεση κάθε προφορικής αφήγησης επηρεάζεται από τις συνθήκες υπό τις οποίες γίνεται. Η προφορική ιστορία αποτελεί μια αφήγηση, που γίνεται σε οποιαδήποτε στιγμή, σχετικά με εμπειρίες του παρελθόντος. Η αφήγηση ενός ατόμου είναι δυνατόν να αλλάζει κάθε φορά που επαναλαμβάνεται, όμως εν γένει δεν μεταφέρεται σε προφορική μορφή από γενιά σε γενιά (παρόλο ότι κάποια στοιχεία της θα μπορούσαν να μεταφέρονται, όπως οι οικογενειακές ιστορίες, εκδοχές σχετικά με σημαντικά γεγονότα κ.ο.κ.). Αυτό που ενοποιεί προφορική ιστορία και προφορική παράδοση είναι η προφορικότητά τους, η επιτελεστική φύση τους, η υποκειμενικότητα και ο χαρακτήρας τους ως ερμηνευτικές αναφορές, εκδοχές του παρελθόντος. Μιλώντας ευρύτερα, αν και η προφορική παράδοση θεωρείται μια διαδικασία και η προφορική ιστορία μια μέθοδος, και οι δύο είναι πολιτισμικοί τρόποι μεταφοράς γνώσης, νοημάτων και εμπειριών.¹⁹

Αυτοβιογραφία

Η εργασία της διάκρισης μεταξύ προφορικής ιστορίας και αυτοβιογραφίας είναι λίγο σαφέστερη. Το μεγαλύτερο μέρος της προφορικής ιστορίας είναι αυτοβιογραφικό, με την έννοια ότι ένα άτομο αφηγείται τη δική του/της εκδοχή για τα γεγονότα, από τη σκοπιά του αναστοχαζόμενου εαυτού. Και πολλές, αν όχι οι περισσότερες, από τις αφηγήσεις προφορικής ιστορίας θα περιέχουν πολλά αυτοβιογραφικά στοιχεία, λεπτομέρειες μιας ζωής η οποία κρίνεται ότι είναι σχετικές με την ιστορία που εξιστορείται. Γενικά, οι αφηγητές διηγούνται την ιστορία τους σε πρώτο πρόσωπο (χρησιμοποιώντας την προσωπική αντωνυμία) ή από τη δική τους οπτική. Με παρόμοιο τρόπο η αυτοβιογραφία είναι η τοποθέτηση μιας ανθρώπινης ζωής σε μια ευρύτερη εννοιολόγηση του παρελθόντος, μια σύνδεση δημόσιου και ιδιωτικού, προσωπικού και πολιτικού. Όμως, το κρίσιμο ζήτημα που διαφοροποιεί μια συνέντευξη προφορικής ιστορίας –ακόμη κι όταν ακολουθείται η μέθοδος της

βιοαφήγησης– από την αυτοβιογραφία είναι η εμπλοκή αυτού που παίρνει τη συνέντευξη. «Παρόλο ότι μια προφορική αυτοβιογραφική αφήγηση μπορεί επιφανειακά να φαίνεται πως μοιάζει πολύ με οποιοδήποτε αυτοβιογραφικό κείμενο, συνιστά μια πολύ διαφορετική αυτοβιογραφική πράξη», γράφει ο Portelli, «επειδή η βάση εξουσίας στη δημιουργία της αφήγησης είναι διαφορετική».²⁰

Η παρεμβολή αυτού που παίρνει τη συνέντευξη αφαιρεί ένα μέρος της εξουσίας του αφηγητή και δημιουργεί αυτό που με τα λόγια του Michael Frisch ονομάζεται «διαμοιραζόμενη εξουσία» [shared authority].²¹ Έτσι, η ιστορία που πρόκειται να ειπωθεί μπορεί να υφίσταται ανεξάρτητα από αυτόν που παίρνει τη συνέντευξη, όμως την επηρεάζει η παρέμβασή του. Αν και είναι δυνατόν να επηρεάζεται από τους επιμελητές έκδοσης ή τους εκδότες, σε μια συμβατική γραπτή αυτοβιογραφία η πρωτοβουλία παραμένει στον αυτοβιογραφούμενο, από την αρχική απόφαση να αφηγηθεί τη ζωή του μέχρι το τι θα περιλάβει και τι όχι, πώς θα διαμορφώσει την ιστορία κ.ο.κ. Σε αντίθεση με τη λαϊκή αφήγηση ιστοριών ή, ακόμη, με την αυτοβιογραφία της μικροαστικής τάξης, όπου ο ομιλητής/συγγραφέας μιλάει με βάση μια νομιμοποίηση που αποκτά λόγω της κοινωνικής του θέσης ή της παράδοσης, σε μια συνέντευξη προφορικής ιστορίας ο αφηγητής νομιμοποιείται να μιλάει από αυτόν που παίρνει τη συνέντευξη. Έτσι, διαφέρει τόσο η διαδικασία όσο και το αποτέλεσμα. Η προφορική ιστορία μπορεί να παράγει μια επανεπίνοση του παρελθόντος, την οποία μοιράζονται από κοινού ο αφηγητής και αυτός που παίρνει τη συνέντευξη. Κατά τη διάρκεια μιας συνέντευξης και όσων λαμβάνουν χώρα στη συνέχεια συχνά η εξουσία μετατοπίζεται: ο αφηγητής πιθανόν να διεκδικεί τον έλεγχο σε κάποια σημεία της συνέντευξης –για παράδειγμα κατά τη διάρκεια του ελέγχου και της έγκρισης του απομαγνητοφωνημένου κειμένου μετά τη συνέντευξη–, όμως ποτέ δεν είναι αποκλειστικά υπεύθυνος για το αποτέλεσμα.

Η προφορική ιστορία διακρίνεται επίσης από την αυτοβιογραφία λόγω της πολυφωνίας της και λόγω της δυνατότητας να αξιοποιηθεί πολιτικά.²² Πολλές αυτοβιογραφίες αφορούν τη ζωή πλουσιών και διασήμων, εκδίδονται λόγω της φήμης τους και επειδή διαθέτουν υποστηρικτές. Αντιθέτως, η προφορική ιστορία έχει δικαιολογημένα αναγνωριστεί ως η μέθοδος που δίνει τον λόγο σε όσους δεν έχουν τη δυνατότητα να εκφραστούν, και ενδυναμώνει τους αδύναμους. Για την Joanna Bornat, ακριβώς η ικανότητα της προφορικής ιστορίας να καταγράφει τις ιστορίες εκείνων των ανθρώπων που σπάνια ακούγονται και το ενδιαφέρον της για την κοινωνική και πολιτική αλλαγή είναι το στοιχείο που διακρίνει αυτή την πρακτική από την αυτοβιογραφία, η οποία τείνει να εκφράζει ανθρώπους που διαθέτουν εξουσία, φήμη ή προνόμια. Η προφορική ιστορία, υποστηρίζει η Bornat, περιορίζει τις ανισότητες της εξουσίας και μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτι-

κά πέραν του πλαισίου μιας έρευνας. Αντιθέτως, η αυτοβιογραφία περιορίζεται σε ένα κείμενο, δηλαδή το κείμενο αποτελεί το τελικό αποτέλεσμα, το οποίο δεν προσφέρει περαιτέρω δυνατότητες αλλαγής.

Συμβάσεις στην προφορική ιστορία

Έτσι η προφορική ιστορία έχει τη δική της μορφή, τις δικές της κοινές συμβάσεις, μέσω των οποίων αναγνωρίζεται σαν μια διακριτή πρακτική. Όμως περιλαμβάνει επίσης ή παράγει πολλαπλές κατηγορίες ειδών του λόγου [subgenres] –αναγνωρίσιμες μορφές λόγου, αφηγηματικής δομής και επιτέλεσης–, δηλαδή τρόπους μετάφρασης της γνώσης σχετικά με το παρελθόν σε μια εκφραστική αφήγηση. Το μεγαλύτερο μέρος αυτού του βιβλίου ασχολείται με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που χρησιμοποιούνται για να κατανοήσουμε και να ερμηνεύσουμε αυτές τις υποκατηγορίες, για να αποκτήσουμε μια βαθύτερη ή καλύτερη αίσθηση αυτού που εννοεί ο αφηγητής.

Οι περισσότερες συνεντεύξεις υιοθετούν μια ποικιλία μορφών, οι οποίες αντανακλούν τη μεταβαλλόμενη φύση της συζήτησης. Μια τυπική μορφή συζήτησης, του τύπου ερώτηση-απάντηση [question-and-answer] θα μπορούσε να μεταβληθεί σε έναν πιο ανεπίσημο διάλογο ή μορφή συζήτησης καθώς οι συμμετέχοντες εξοικειώνονται ο ένας με τον άλλον.

Σε κάποια σημεία αυτοί που παραχωρούν συνέντευξη θα μπορούσαν να αναλάβουν τον ρόλο του αφηγητή ενός μονολόγου· θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν ανεκδοτολογικές και άλλες περιγραφές, επαναλήψεις, πλάγιο λόγο, σχολιασμό κ.ο.κ. Γνωρίζουμε ότι κάποιες από αυτές τις μορφές λόγου είναι πολιτισμικές, δηλαδή σε ορισμένες κουλτούρες οι αφηγητές υιοθετούν πιο εύκολα μια συγκεκριμένη μορφή επικοινωνίας. Η λαϊκή αφήγηση ιστοριών, για παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί ότι αποτελεί συνηθισμένη επικοινωνιακή τακτική σε κοινωνίες στις οποίες η προφορικότητα υπερτερεί σε σχέση με το γραπτό κείμενο. Έτσι, ορισμένες συνεντεύξεις προφορικής ιστορίας είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε σχοινοτενείς, σχεδόν μη διακοπόμενες αφηγήσεις, οι οποίες ηχούν –και στη γραπτή καταγραφή φαίνονται– σαν παλιομοδίτικα λαϊκά παραμύθια. Μερικές μορφές λόγου φαίνεται ότι εξαρτώνται από το φύλο. Σε σχέση με τους άνδρες, οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να χρησιμοποιούν πλάγιο λόγο.²³ Στο απόσπασμα που ακολουθεί η ηλικίας 83 ετών Lily Levitt από την ανατολική Αγγλία περιγράφει μια λογομαχία με τη γυναίκα στην οποία εργαζόταν, όταν θέλησε να παραιτηθεί από εσωτερική οικιακή βοηθός:

Θυμάμαι πως όταν έφυγα να πάω στο Λονδίνο δεν ήθελε να φύγω και ήταν πολύ θυ-

μωμένη γιατί έφευγα. Είπε: «Έχεις μεγάλη αναίμια», κάτι που είχα τότε, «θα πρέπει να ανεβαίνεις πολλές σκάλες. Θα είσαι άρρωστη. Θα είσαι καλύτερα με τα μισά [χρήματα] να μείνεις μαζί μου». Είπα: «Όχι, θέλω να πάω, θα πάω». «Ω, εντάξει», είπε. «Μου άρεσε ο αδελφός σου, ο Sydney, και μου άρεσε ο πατέρα σου, αλλά ποτέ δεν μου άρεσες εσύ». Και είπα: «Κι εσείς δε μου αρέσετε».²⁴

Αυτός είναι ένας κλασικά γυναικείος τρόπος ομιλίας, που απαντάται πολύ λιγότερο μεταξύ ανδρών, αν και τα τελευταία πενήντα χρόνια ίσως οι διαφορές να έχουν ελαττωθεί. Αυτοί είναι απλώς δύο τρόποι με τους οποίους η συνέντευξη προφορικής ιστορίας μπορεί να αποκαλύψει διάφορες πολιτισμικές συμβάσεις.

Εκτός από τα γλωσσολογικά και τα αφηγηματικά είδη λόγου που είναι δυνατόν να ταυτοποιήσουμε στη συνέντευξη προφορικής ιστορίας, είναι δυνατόν να διακρίνουμε και συγκεκριμένα θεματικά είδη ή μοτίβα που χρησιμοποιούνται για να διαμορφώσουν το νόημα μιας ιστορίας. Ο Portelli ταυτοποιεί την πολεμική αφήγηση σαν έναν συνηθισμένο τρόπο με τον οποίο οι άνδρες συνδέουν την προσωπική τους ζωή με την Ιστορία ή, τουλάχιστον, με τη δημόσια ιστορία. Διαπίστωσε ότι, αφετέρου, οι γυναίκες συνήθως χρησιμοποιούσαν μοτίβα φροντίδας για να μιλήσουν για τη ζωή τους, και ιδιαίτερα για τον τρόπο με τον οποίο ασχολούνταν με τα δημόσια πράγματα, την εποχή που η κοινωνική θέση της γυναίκας ήταν σχετικά υποβαθμισμένη.²⁵

Αυτοί μπορεί να μην είναι κανόνες με καθολική ισχύ, όμως είναι δυνατόν να χαρακτηρίζουν συγκεκριμένα πολιτισμικά πλαίσια. Αφηγήσεις από τον πόλεμο είναι λιγότερο πιθανό να εμφανίζονται συχνά σε ιστορίες ανδρών που κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν πολύ μικροί για να θυμούνται τον τελευταίο ολοκληρωτικό πόλεμο. Επίσης, σήμερα αφηγήσεις που επικεντρώνονται στη φροντίδα θα τείνουν να περιορίζονται όσον αφορά τις γυναίκες που συμμετέχουν πιο ενεργά στη δημόσια σφαίρα. Εντούτοις, όπως εκείνοι που έχουν αναλύσει παραδοσιακά παραμύθια έχουν εντοπίσει έναν αριθμό από οικουμενικά μοτίβα (που χρησιμοποιούν θέματα ή στοιχεία που επιτρέπουν στην ιστορία να λειτουργήσει για τον ακροατή ή τον αναγνώστη –όπως το μοτίβο της κακιάς μάγισσας, του ζώου που μιλάει ή του μαγικού αριθμού τρία), ίσως είναι δυνατόν να κάνουμε το ίδιο στην περίπτωση της αφήγησης προφορικής ιστορίας, σε συγκεκριμένα πολιτισμικά και ιστορικά πλαίσια: ο αδύναμος που νικάει τον ισχυρό, ο μη προνομιούχος που συγκρούεται με την εξουσία, ο κακός άνθρωπος που γίνεται καλός, το τέρας που γίνεται πρίγκιπας, το αίσιον τέλος.

Ερευνητικές αναγκαιότητες

Τέλος, χρειάζεται να στοχαστούμε σε σχέση με το γεγονός ότι και οι ιστορικοί εργάζονται στο πλαίσιο αναγνωρίσιμων ειδών του λόγου και εφαρμόζουν συγκεκριμένες μεθόδους σε όλα τα στάδια της διαδικασίας έρευνας και συγγραφής. Οι ιστορικοί έχουμε εκπαιδευτεί να εργαζόμαστε με βάση συγκεκριμένα επαγγελματικά κριτήρια. Διαθέτουμε ένα σύνολο από δεξιότητες, που μερικές φορές περιγράφονται ως «η τέχνη του ιστορικού» (η οποία περιλαμβάνει τρόπους να συγκεκρινώνουμε και να δοκιμάζουμε δεδομένα, να διαβάζουμε πηγές, να διασταυρώνουμε κάποιες πηγές, να αποφεύγουμε υποκειμενικές κρίσεις κ.ο.κ.), και είναι δύσκολο να τις εγκαταλείψουμε κυνηγώντας μια ιστορία.²⁶ Ο ιστορικός αρχίζει με ένα πλάνο, και προχωρά σε συνεντεύξεις προκειμένου να αποκομίσει πληροφορίες που θα βοηθήσουν ώστε να απαντηθούν κάποιες ερωτήσεις που απασχολούν την έρευνα.²⁷ Λίγοι ιστορικοί θα αισθάνονταν άνετα με το είδος μεθοδολογίας που προτείνει το κλασικό κείμενο του Henry Glassie, *Passing the time in Ballymenone*, μια λαογραφική, εθνολογική και ιστορική μελέτη μιας αγροτικής κοινότητας της Βόρειας Ιρλανδίας, στην οποία ο συγγραφέας παραδέχεται: «Δεν γνώριζα τίποτα για την κοινότητα και δεν διέθετα καμία υπόθεση εργασίας».²⁸ Περιγράφει τη μέθοδό του σαν μια διαδικασία διάδρασης και συνεργασίας. Ο Glassie γράφει ότι κάποιες ερωτήσεις «[...] θα μπορούσα να βρω τους σοφούς ομιλητές της κοινότητας και ενώ θα προσπαθούσα να ελέγξω τις γενικεύσεις τους θα τους άφηνα να με κατευθύνουν. Αυτοί ξέρουν».²⁹ Όμως, η δουλειά της ερευνήτριας προφορικής ιστορίας συχνά συγγενεύει περισσότερο με την προσέγγιση του Glassie και όχι με τη δουλειά της συναδέλφου της που βασίζεται σε γραπτές πηγές.

Όταν διεξάγουμε έρευνες προφορικής ιστορίας γνωρίζουμε πάντα την ανοικτή φύση της έρευνάς μας στον βαθμό που λίγες συνεντεύξεις ακολουθούν το σενάριο που έχει διαμορφώσει ο ερευνητής, και διανοίγονται διαρκώς νέα πεδία έρευνας από τον ερωτώμενο. Όμως οι ιστορικοί δυσκολεύονται να δραπετεύσουν από τον ζουρλομανδύα του επιστημονικού αντικειμένου τους. Είναι δυνατόν να υποστηρίξουμε ότι το νόημα είναι πιο σημαντικό από τα γεγονότα, αλλά ποιος ερευνητής προφορικής ιστορίας δεν έχει ρωτήσει: «και πότε επακριβώς έγινε αυτό;» ή «σε ποιο έτος συνέβη αυτό;»; Ο Daniel James σημειώνει ότι συχνά διέκοπτε τη συνέντευξη με την Doña María για να επιβεβαιώσει ή να εξακριβώσει ημερομηνίες και άλλα «γεγονότα», μια ειλικρινής παραδοχή από έναν ιστορικό που έχει συνείδηση αυτού που ονομάζει επαγγελματική ιδεολογία.³⁰ Και όταν υιοθετούμε αυτό το πλαίσιο για μια συνέντευξη (ακόμη και ασυνείδητα), είναι δυνατόν να ωθήσουμε τον συνομιλητή μας σε μια μορφή αφήγησης που ταιριάζει με τη δική μας ατζέντα ή, αντιστρόφως, με τα λόγια του Ron Grele, εξωθούμε «τη μνή-

μη στα όριά της καταστρέφοντας την ίδια την αφηγηματική της ικανότητα».³¹ Πράγματι, έχει προταθεί ότι είναι σχεδόν αδύνατο ο ιστορικός να εκπροσωπεί πραγματικά την άποψη του αφηγητή, την άποψη αυτού που συμμετέχει στα πράγματα, επειδή πολύ συχνά τα ενδιαφέροντά τους είναι αντιτιθέμενα: συχνά ο ιστορικός εισάγει τα στοιχεία της προφορικής ιστορίας σε ένα προϋπάρχον ιστορικό πλαίσιο, ενώ αντιθέτως ο αφηγητής έχει προσφέρει μια εκδοχή του παρελθόντος με βάση την εμπειρία που είχε, σε όλη την περιπλοκότητά της, η οποία συχνά περιλαμβάνει πολλά ζητήματα που παρεκκλίνουν από το υπό συζήτηση θέμα.³² Έτσι, όταν ασκεί την προφορική ιστορία μερικές φορές ο ιστορικός πρέπει να αποφεύγει την επιθυμία να είναι διαρκώς ένας ιστορικός, πρέπει να σπρώχνει τα όρια του επιστημονικού αντικειμένου του, να εφαρμόζει μεθόδους πρακτικής και ανάλυσης οι οποίες πιθανόν να φαίνονται ξένες ή αντίθετες σε σχέση με συμβατικούς τρόπους ιστορικής έρευνας, πρέπει να απομακρύνεται από την προσέγγιση που θεωρεί την προφορική ιστορία απλώς μέσο για να απαντήσουμε στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουμε θέσει εκ των προτέρων.

Τα δημόσια έγγραφα που παράγουμε, από τη γραπτή καταγραφή των προφορικών συνεντεύξεων μέχρι τα επιστημονικά άρθρα και βιβλία, ακόμη και οι εκδόσεις κοινοτικών ή εθελοντικών οργανώσεων, όλα υπάγονται σε ένα σύνολο κοινών πρακτικών και μορφών στις οποίες προσαρμόζουμε και διαμορφώνουμε, και μερικές φορές πιέζουμε, τις προφορικές μας πηγές. Καθώς οι μορφές με τις οποίες οι ακαδημαϊκοί ιστορικοί διαδίδουν την έρευνά τους γίνεται γενικώς μέσω έντυπου ή ηλεκτρονικού γραπτού υλικού (διαδίκτυο), χάνεται η προφορικότητα των πηγών μας: οι ηχογραφήσεις που διατίθενται στο διαδίκτυο έχουν υποστεί επεξεργασία και περικοπές. Ακόμη και η πιο ακριβής γραπτή καταγραφή, που φιλοδοχεί να εκφράσει τον ρυθμό και τους τρόπους ομιλίας του αφηγητή, τη διάλεκτο και τον τονισμό του, δεν μπορεί να αντικαταστήσει την πρωτότυπη προφορική εκδοχή. Οι περιορισμοί που υπάρχουν σχετικά με την έκταση και τη μορφή του επιστημονικού κειμένου δεν επιτρέπουν την αναπαραγωγή ολόκληρης της συνέντευξης. Συνήθως η προφορική πηγή ενσωματώνεται σε ένα σχετικό κείμενο με τη μορφή αποσπασμάτων, τα οποία χρησιμοποιούνται είτε για περιγραφικούς σκοπούς είτε γι' αυτό που περιγράφεται ως «κειμενικές επιβεβαιώσεις μιας ιστορικής ερμηνείας».³³

Διαρκώς και περισσότερο, και αυτό είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, διαπιστώνουμε εξαιρέσεις από αυτή τη μάλλον μη ικανοποιητική παρουσίαση των προφορικών πηγών. Η συγκινητική μελέτη του Portelli για τη σφαγή από τους ναζί 335 κρατουμένων στη Ρώμη κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου δίνει μεγαλύτερη σημασία στους αφηγητές και στις ιστορίες τους σε σχέση με την ερμηνεία του ιστορικού. Αντίθετα απ' ό,τι συμβαίνει συνήθως σε ένα ιστορικό

κείμενο, στην αρχή του βιβλίου ο Portelli παραθέτει τα ονόματα των αφηγητών (αντί αυτά να είναι κρυμμένα στα παραρτήματα στο τέλος του βιβλίου), και κάθε κεφάλαιο αρχίζει με μια εκτεταμένη ιστορία από έναν από τους αφηγητές, έτσι ώστε η προφορική ιστορία να καθοδηγεί τον αναγνώστη και όχι ο ιστορικός.³⁴ Τα αποσπάσματα δεν χρησιμοποιούνται απλώς για λόγους διακοσμητικούς ή ως ιδιαίτερα καλές ή ρωμαλέες διατυπώσεις κάποιας άποψης του ιστορικού· οι αφηγήσεις της προφορικής ιστορίας μάλλον αποδίδουν τις διάφορες σημασίες της σφαγής και όσων ακολούθησαν από την πλευρά όσων πρόσφεραν τη μαρτυρία τους. Όσοι εργάζονται εκτός των, μάλλον δεσμευτικών, συμβάσεων της ακαδημαϊκής κοινότητας έχουν προβάλει πιο αποτελεσματικά τα λόγια αυτών που τους παραχώρησαν συνέντευξη. Εργασίες όπως αυτή της Antjie Krog (*Country of my skull*), μια προσωπική κατάθεση δημοσιογράφου από τη Νότια Αφρική για την Επιτροπή Αλήθειας και Συμφιλίωσης [Truth and Reconciliation Commission], η οποία έπαιξε κεντρικό ρόλο την περίοδο μετά το τέλος του απάρτχάιντ, τοποθετούν στο επίκεντρο τα σπαρακτικά λόγια όσων υπήρξαν μάρτυρες.³⁵ Πολλές έρευνες κοινοτικής προφορικής ιστορίας έχουν επωφεληθεί από την ψηφιακή επανάσταση, και περιλαμβάνουν ηχογραφημένα αποσπάσματα προφορικής ιστορίας σε cd που επισυνάπτονται σε έντυπες εκδόσεις, ή έχουν αποφασίσει να προβάλουν τη δουλειά τους στο διαδίκτυο, όπου είναι λιγότεροι οι περιορισμοί σε σχέση με τη μορφή και την έκταση.³⁶

Η προφορική ιστορία ποικίλλει όσον αφορά τους τρόπους έκδοσης του υλικού. Την πρακτική της εκτενούς αναπαραγωγής συνεντεύξεων με περιορισμένο ερμηνευτικό υλικό, όπως στην περίπτωση του βιβλίου του Blythe Akenfield ή του βιβλίου της Mary Chamberlain *Fenwomen*, συνέχισαν εργασίες όπως αυτές του John Bodnar *Worker's world*, μια μελέτη μιας βιομηχανικής κοινότητας στην Πενσυλβάνια, ή του Eric Marcus *Making history*, μια συλλογή προφορικών αφηγήσεων από την κοινότητα των ομοφυλοφίλων και λεσβιών στην Αμερική. Μια εναλλακτική προσέγγιση είναι η επικέντρωση στη ζωή ενός ατόμου, όπως κάνει ο James στο *Doña Maria's story*. Το ίδιο κάνει και η ιστορική ανθρωπολόγος Sally Cole, της οποίας το βιβλίο *Women of the Praia* – μια μελέτη της ζωής, στο παρελθόν και στο σήμερα, γυναικών της Πορτογαλίας – βασίζεται στην προφορική μαρτυρία μιας γυναίκας, της Alvína. Η ιστορία της, μιας πορτογαλέζας ψαρά στις έξι πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα, παρουσιάζεται από την Cole με τη μορφή μονολόγου, που δεν διακόπτεται από τις ερωτήσεις και παρεμβάσεις της ερευνήτριας και δεν νοθεύεται από τα ολισθήματα, τις εκφραστικές ιδιαιτερότητες και τις γλωσσικές ατέλειες που κάποιος φυσιολογικά θα άκουγε (ή θα έβλεπε) σε μια παρόμοια μαρτυρία. Το μικρό απόσπασμα που ακολουθεί από τη μαρτυρία της Alvína δείχνει την προσέγγιση της Cole:

Πάντα ήθελα να δουλέψω στη θάλασσα, και όταν ήμουν δεκατεσσάρων και αρκετά μεγάλη έπεισα τον πατέρα μου να με πάει στο Vilo do Conde στην Capitanía για την άδειά μου (*cedula*). Για να πάρω την άδεια έπρεπε να διασχίσω κολυμπώντας τον ποταμό Ave, αλλά δεν ήξερα κολύμπι, έτσι ο πατέρας μου έδωσε ένα νόμισμα στον άνθρωπο της Capitanía και πήρα την άδεια. Μετά απ' αυτό ψάρευα με τον πατέρα μου και τον αδελφό μου, και όταν ο καιρός ήταν πολύ άσχημος για ψάρεμα δούλευα με τη μητέρα και τις αδελφές μου για τους lavradores στα χωράφια (*no campo*). Και αυτή ήταν η ζωή μου, μέρα μπαίνει μέρα βγαίνει μέχρι να παντρευτώ.³⁷

Η Cole γράφει ότι οι ιστορίες ζωής «συντάσσονται» από διάφορες συνεντεύξεις που πήρε διαχρονικά και ότι κατά τη διάρκεια της συγγραφής των ιστοριών έλεγχε διαρκώς μαζί με τους ερωτώμενους αν είχε παρουσιάσει τις αφηγήσεις τους με ακρίβεια. Πρόθεσή της ήταν «να δώσει στις γυναίκες τη ευκαιρία να παρουσιάσουν τους εαυτούς τους και την ιστορία τους όπως θα ήθελαν».³⁸

Προχωρώντας λίγο τα πράγματα, οι ανθρωπολόγοι Julie Cruikshank και Nancy Wachowich συνεργάστηκαν με τους αφηγητές τους αναγνωρίζοντας το γεγονός ότι μόλις επωθούν οι αφηγήσεις ζωής δεν αποτελούν πλέον ιδιοκτησία του ερευνητή.³⁹ Τέλος, στο βιβλίο της *Autobiography of a generation* η Luisa Passerini δημιουργεί ένα εντελώς νέο είδος προφορικής ιστορίας, στο οποίο συνδυάζει προφορικές μαρτυρίες, ερμηνεία, αυτοβιογραφία και ψυχανάλυση, στη μελέτη της για τη γενιά του 1968 στην Ιταλία.⁴⁰ Όμως, σε λίγους συγγραφείς (η Passerini αποτελεί εξαίρεση) αρέσει να τοποθετούν στο τυπωμένο κείμενο τον εαυτό τους στη θέση αυτού που κάνει τις ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις που απευθύνονται σ' αυτούς που παραχωρούν συνέντευξη σπάνια αναπαράγονται, σπάνια αναφέρεται η ανταλλαγή λόγου σε μια συζήτηση. Ενώ γράφουμε για τη σχέση ερωτώντος και ερωτώμενου, είμαστε απρόθυμοι να μιλήσουμε με ειλικρίνεια για τον δικό μας ρόλο (κάνοντας κατευθυνόμενες ερωτήσεις, επιμένοντας στη δική μας ατζέντα σχετικά με τη συνέντευξη κ.ο.κ.)

Η πρακτική της προφορικής ιστορίας έχει αρχίσει να αποδομεί μερικά από τα όρια που περιβάλλουν το είδος της ιστορίας σχετικά με την επιστημονική συγγραφή, και ενθαρρύνει τους ιστορικούς να απευθύνονται περισσότερο σε ένα ευρύτερο ακροατήριο και να υπερβούν τα όρια της παραδοσιακής ακαδημαϊκής παραγωγής θέτοντας στο προσκήνιο τη φωνή των υποκειμένων της έρευνας. Επίσης η προφορική ιστορία έχει δοκιμάσει τα όρια της συμβατικής συγγραφής της ιστορίας προβάλλοντας την προσωπική εμπειρία, αναδεικνύοντας την υποκειμενικότητα, τιμώντας τις ασυνέπειες της μνήμης και ωθώντας τον ιστορικό να στοχάζεται σχετικά με την ερευνητική πρακτική.

Συμπεράσματα

Μετά από περισσότερα από πενήντα χρόνια μεθοδολογικών και ερμηνευτικών πειραματισμών η προφορική ιστορία έχει αρχίσει να αποκτά τον χαρακτήρα γνωστικού αντικειμένου, εν μέρει λόγω της αφοσίωσής της στην ορθή πρακτική της συνέντευξης, και επίσης επειδή έχει αναπτύξει κάποιες διακριτές πρακτικές και συμβάσεις στο πεδίο της ερμηνείας. Όμως, πρόκειται για ένα γνωστικό αντικείμενο με ελευθεριάζουσες τάσεις, που συνεχώς αξιοποιεί προσεγγίσεις άλλων γνωστικών αντικειμένων και βρίσκεται σε διαρκή αναζήτηση αποδεκτών πρακτικών και μορφών θεωρητικοποίησης. Ταυτόχρονα, είναι ιδιαίτερα διεπιστημονική, μια ετερογενής πρακτική που σταχυολογεί σαν την καλιακούδα ελκυστικές θεωρίες που προέκυψαν αλλού και τις εφαρμόζει στο δικό της πεδίο μελέτης. Η προφορική ιστορία είναι με πολλούς τρόπους μια ιδιαίτερη πρακτική: λόγω της διαφορετικής μεθοδολογίας της, λόγω του ότι παντρεύει την έρευνα πεδίου με την ερμηνευτική ανάλυση, και λόγω του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιείται και παρουσιάζεται στο ευρύτερο κοινό.